

Šťastný v prepotenom tričku

.michal Novota

V mladosti sa zamiloval do nosenia ťažkých nákladov na tatranské chaty. Nedávno o tejto vášni a jej legendách natočil úspešný film. Pohodlie na cestách nevyhľadáva a vraví, že by sme nemali ani my. Nosič, lezec, cestovateľ a filmár Pavol Barabáš.

● **na filmových festivaloch zbieraš ceny za svoj najnovší dokument *Sloboda pod nákladom*. Niekde si spomínal, že je to tvoj návrat na začiatok. Čo si tým myslel?**

Ešte na základnej škole som vstúpil do horolezeckého oddielu v Prievidzi a jedno leto, keď som mal šestnásť, som prišiel do Tatier liezť. Vtedy sa mi pošťastilo zostať robiť na Zbojníckej chate, pretože sa chatárovi Edovi Záhorovi zranil jeden nosič. Hoci som mal jedny rozbité vibrámy, jedno spotené tričko, bol som najšťastnejším človekom na planéte. Najsilnejší pocit z tohto obdobia som mal, keď som raz v máji ostal strážiť Zbojnícku chatu, lebo vtedy boli každoročne všetky tatranské chaty zatvorené pre čerpanie dovoleniek. Chatár chcel, aby na chate predsa niekto bol. Tak som sa tu učil na skúšky.

● **aký je to pocit byť uprostred Tatier na chate úplne sám?**

Prvý deň je pohoda, druhý si tiež užívate. Na tretí už pozeráte, či okolo neprechádza nejaký turista. (Smiech.) Ale chodili akurát kamzíky každé ráno k chate ako zvyčajne po celý rok. Celé stádo. Raz som si šiel nakúpiť stravu do Smokovca. Keď som sa večer blížil

● **takže ty sám si robil nosiča deväť sezón?**

Dokonca aj počas vojenskej služby, keď som dostal dovolenku, nešiel som ani domov, ale na chatu nosiť. Tak mi to chýbalo. Bolo to ako droga. Potom som bohužiaľ mal zranenie a musel som prestať. Keď som sa stretol s Viktorom a povedal mu, že mám zdravotný problém, odpovedal: „To je zanedbané nosenie.“ Viktor už takmer polstoročie vynáša ťažké náklady. Po premiére filmu som ho na jeseň opäť stretol s vynáškou na Chatu pod Rysmi. Musel som naňho s úctou hľadiť, lebo mal naložených 86 kilogramov.

● **koľko sa najviac podarilo vyniesť tebe?**

Ja som prišiel na Zbojnícku chatu v roku 1977, v období, keď tam bola silná žilinská partia nosičov a všetci sa v tú sezónu snažili vyniesť stokilový náklad. S rešpektom som na nich pozeral. Nepamätám si, že by sa ešte zopakovalo také súťaživé obdobie. Mne, naopak, vyhovovali ľahšie vynášky, okolo 60 kg, ale chodil som takmer každý deň, lebo som chcel stihnúť aj niečo s kamarátmi vyliezť. Po ťažkých váhach musí nosič regenerovať, takže je to v priemere za mesiac to isté. Len jednu vynášku som mal nad 90 kg. Niesol som z lesa kmeň stromu a cítil som, že som to prehnal. Strašne

Čím je vynáška ťažšia, tým viac sa chvíľka nepozornosti môže nosičovi škaredo vypomstiť.

k chate, všetky ležali opreté o jej múr a čakali, kým sa vrátim. Vtedy som pochopil, že kamzíky v tejto doline potrebujú na prežitie prítomnosť človeka.

● **vo filme si Tatry natočil poeticky. Prečo?**

V každom tvorcovi sa postupne ukladajú zážitky, myšlienky a poznanie. Nakoniec to potrebuje dostať zo seba von. V tých Tatrách to boli pre mňa veľmi silné dni. Naozaj, každý jeden deň, v tom mi isto dajú nosiči za pravdu. Keď sa opýtate nosičov, prečo nosia, nepovedia. Alebo keď sa ich spýtate, čo im dáva nosenie, len sa usmejú, pretože to nevieme vyjadriť. Je to športový výkon, meditácia alebo práca? Po útornej vynáške cítia po pár dňoch potrebu vrátiť sa k noseniu, pretože je to úžasná očista hlavy. Človek sa musí sústrediť na krok. Čím je vynáška ťažšia, tým viac sa chvíľka nepozornosti môže nosičovi vypomstiť. Preto je nosenie aj o vnútornej rovnováhe. Vo filme o tom hovorí nosič a chatár z Chaty pod Rysmi Viktor Beránek: „Ja už som dôchodca a dôchodcovia by mali chodiť pomaly. Preto mi toto remeslo vyhovuje.“ Keď som rozmýšľal, ako uchopiť film o nosičoch, tak som si uvedomil, že by mal aj tak plynúť. Ako kontrast k dnešnej dobe. Film o vnútornej slobode. Preto som ho nazval *Sloboda pod nákladom*. Preto sú tam tie pomalé až meditatívne zábery Vysokých Tatier symbolizujúce slobodu ducha nosiča.

som sa vytráпил. Vtedy mi jedna turistka dala 100 korún, čo bolo na tú dobu naozaj veľa, aby som nemusel tak ťažko drieť. (Smiech.)

● **podľa čoho si nosič nastaví váhu nákladu?**

Nosiči neradi hovoria o tom, koľko vynesú. Je to intímne. Nosič rozmýšľa pri sklade na Hrebienku, čo je nutné vziať, ako to nabaliť. Prvé metre si často nosič povie, uť, asi som to prepálil, ale potom sa rozhodí, zvykne si na váhu, ťažisko a po čase sa s námahou a s bolesťou istým spôsobom zmieri. Každý má svoju optimálnu váhu. Keď ju netrafi, trápi sa. O tom rozhodujú niekedy aj jedno-dve kilá navyše.

● **existuje nejaký prehľad o rekordných vynáškach?**

O tých sa vie. My sme na Zbojníckej chate chatárovi raz mesačne odovzdávali výkaz o vynesení kilách. On to sčítal a dostali sme výplatu. Kto vyniesol tonu, dostal aj odznak. Ja mám doteraz presné záznamy, ktoré som si viedol od 14 rokov o vylezených cestách, túrach i vynáškach.

● **hovoríš, že ste popri nosení aj veľa liezli. To ti na to zostali sily?**

Boli sme na chate dobrá partia. Niekedy sme chodili liezť zavčasu ráno. A poobede, hoci aj počas búrky, nám vynáška nevadila. Človeka hriali zážitky. Večer sme mali súťaže v zhyboch, v „sklápačkách“ a podobne, alebo sme si išli zabehať. Často i s chatárom. Buď pod Prie-

lom, alebo smerom na Poľský hrebeň. Na začiatku leta sme chodili zavčas ráno, kým prídu turisti, lyžovať žľaby, v ktorých sa ešte uchoval sneh. Skrátka, boli sme stále v pohybe. Ja som z kondície z tohto obdobia ešte dlho, dlho čerpal.

.ty si v Tatrách začínal na konci sedemdesiatych rokov. Ako sa odvtedy Tatry zmenili?

(Ticho.) Môžem to hodnotiť z pohľadu chaty, lebo tam som vlastne žil. Dole do mesta sme chodili s nevlou. Kopce sa nezmenili, ale zmenili sa ľudia. Keď sa pozerám do archívov, tak v sedemdesiatych rokoch nemali ľudia ani batohy. Dokonca ani na Gerlach nie. Možno každý dvadsiaty človek mal batoh pri výstupe na chatu. A to po horách chodilo možno viac ľudí ako dnes. Vzali si bundu okolo pása a išli na túru. Dnes, keď ide človek bez batohu, tak sa naňho čudne pozerajú. Zmenil sa aj čas nástupu na túru o jednu až dve hodiny. Kedysi prichádzali prví turisti na chatu o ôsmej, dnes je to čas, keď turisti vychádzajú z hotelov. Aj v penziónoch sa posunul čas raňajok.

.a to je dobre alebo zle?

Ja som tomu rád, lebo môžem byť v horách sám. Mnoho ľudí mi hovorí, že do Tatier sa neoplatí chodiť, lebo sú preplnené. Odpovedám im, či skúsili ísť o šiestej ráno, vtedy budú v doline úplne sami.

.zmenili sa aj tvoje túry do Tatier?

Vtedy sme vôbec cez deň nepili ani nejedli. Nenosili sme žiadnu fľašu. Piť počas túry bola hanba a robili sme naozaj dlhé túry. Veď načo nosiť do kopca vodu? Teraz si ju už vezmem.

.vráťim sa k dokumentu. Ako si si vyberal hlavných protagonistov? Sú to pre teba najväčšie legendy Tatier?

Dlho som rozmýšľal, ako urobiť dokument o tomto remesle. V tom období paralelne vznikol film aj o mladých nosičoch. Ja som si vybral inú generáciu. Sú tu ešte nosiči, ktorí sú už v dôchodkovom veku a o pár rokov už nosiť nemusia. Prišli sem v šesťdesiatych rokoch minulého storočia. Boli to zväčša študenti, ktorí prišli preto, že sa v Tatrách dýchalo slobodnejšie ako v dolinách. Napríklad taký Viktor mal problémy, pretože písal protiruské heslá v Smokovci v 1969. Vyhodili ho z práce. Potreboval sa zamestnať, aby ho nestíhali za príživníctvom. Zamestnal sa nakoniec ako nosič. Laco Kulanga zanechal v osemnástich hokej. Urobil naozaj excelentné vynášky. Doteraz robí na Skalnatej chate. Peťo Petras a jeho dvaja bratia vynášali ťažké vynášky v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch. Dokonca jeho starší brat Jožo vyniesol na zlých krošniach 137 kíl na Zbojnícku chatu. Aj dnes, s „modernými“ krošňami, je to váha na hranici snov.

.aký je rozdiel medzi „zlými“ a „modernými“ krošňami?

Po vojne sa dlho nosilo na krošňach, ktoré sa našli v nemeckom vlaku vo Svite. Našli sa tam aj čakany, mačky a kladivá pre horské prapory Wehrmachtu. Tieto krošne mali železnú konštrukciu. Dnes si neviem predstaviť vyniesť na nich 20 kíl, nie ešte 137 ako Jožo Petras. Tie nové, moderné, sú z dreva a vyzerajú ako rebriky. Majú 12 cm široké popruhy vyrobené z hasičských hadíc. Krošňa Laca Kulangu je vysoká takmer tri metre. To už je fakt rebrik.

.tatry sú zrejme poslednou baštou, kde sa vykonáva nosičské remeslo.

Kým si budú nosiči a chatári rozumieť, tak bude remeslo fungovať. Prečo skončilo nosenie v celých Alpách i v Európe? Nedá sa to odbiť vetou: pretože to nie je výhodné. Áno, vrtuľník môže byť pre chatára za určitých okolností lacnejší. Ale čo keď sa stratí rozmer ľudskosti z tatranských chát. Jedna z viet, ktoré som dal na plagát k filmu, to vystihuje. Čo si človek naloží na chrbát, to musí doniesť do cieľa. Neexistuje, aby nosič nevyviesol náklad na chatu. Aj keď sa trápi, nosičská česť mu nedovolí vzdať to.

.rastie v Tatrách generácia nosičov, ktorá tie legendy z dokumentu dokáže nahradiť?

Dnes je v Tatrách silná mladá generácia. Nosenie formuje človeka po stránke fyzickej a vôľovej. Naučí ho spoznať samého seba, kde sú jeho hranice. Naučí ho stále ich posúvať. Vidno to aj na pretekoch nosičov. Každý rok v júni na počesť Juraja Petraského, ktorý zahynul pod lavínou, organizuje chatárka zo Zamkovského chaty preteky so 100 kilami na chrbte. To dokážu len tí najlepší. A často sa prihlási na štart aj 25 pretekárov. Na jeseň sú zas preteky na niektorú z vysokohorských chát pod názvom Sherpa Rallye. Váha je 60 kíl. Napríklad na pretekoch na Chatu pod Rysmi sa zúčastnilo 60 nosičov. Takže nástupcovia sú. A na týchto pretekoch sa zúčastnil aj Lacko Chudík, ktorý má dnes 76 rokov.

.ako sa pozeráš na developerské projekty v Tatrách? Zdá sa akoby šlo len o lyžiarske zjazdovky.

Asi vieš, čo k tomu poviem. Sme na Tatry citliví, veď sú to prvé slová našej hymny. Po veternej smršti v roku 2004 som bol vo vládnom výbore na obnovu Tatier. Pýtali sa ma, ako by som ja chcel vidieť Tatry. Hovorím, ako filmár by som chcel Tatry vidieť tak, aby to bol hlavne prírodný raj nielen pre samotnú prírodu, ale i pre tých, ktorí ich navštevujú. Keby Tatry vyzerali tak ako pred tisíc rokmi. Samozrejme, viem, že to nie je možné, že je potrebné rešpektovať názory ľudí žijúcich a pracujúcich v Tatrách i samotných návštevníkov. Že je neustále dôležité hľadať tú krehkú rovnováhu.

.keď pozerám na tvoju zbierku filmov, sú ich už desiatky. Ktorý z nich na teba zanechal najväčšiu stopu?

Napríklad, keď sa v Novej Guinei boríš v bahne celé týždne a už máš toho plné zuby, ale ideš ďalej. Týždne sa nemáš možnosť čohosi poriadne napiť, kde postaviť stan. V hustom pralese cítiš, že ťa niekto sleduje a potom na teba začnú mieriť lukmi a šípmi domorodci, ktorí bieleho človeka nikdy nevideli. Takže pre mňa bolo tou najsilnejšou stopou stretnutie s prírodnými ľuďmi, ktorí žili akoby v dobe kamennej. Ich domy boli vysoko na strome. Niektoré aj vo výške 20 metrov. K nim viedla taká tenká drevená tyč so zárezní. Vtedy som sa strašne bál, že tá tyč sa zlomí, lebo sme boli raz takí ťažkí ako domorodci. Ale spať dole v bažinách sme nemohli. Viem, že globalizácia postupuje tak rýchlo, že už o týchto ľuďoch prichádzame a možno dnes už na tejto planéte ani neexistujú. Silnú stopu

vo mne zanechal aj náš prvý prechod Ellsworthovho pohoria v Antarktíde. Skúmať, hľadať tú cestu, kadiaľ prejsť medzi trhlami, do toho fujavice, nízke teploty, až -50 stupňov.

.podľa čoho si vyberáš tieto miesta, ktoré ideš filmovevať?

Najradšej chodím tam, kde je to ešte panenské. Prvotná myšlienka nie je filmovanie, ale niečo silné zažiť, možno objaviť, aspoň v sebe. Poviem to obrazne, mám rád cesty, kde nie sú cesty, kde sa za tebou džungľa zavrie a jediná možnosť je ísť dopredu. Taký napríklad bol posledný prechod jedného najťažších kaňonov sveta na ostrove Reunion, ktorý sa volal Bras Magasin. Prechádzali sme ho minulý rok. Ale nakoniec z toho nevznikol film, lebo som tam v jednom obrovskom vodopáde utopil techniku. A takých expedícií, z ktorých som nedokončil film, je naozaj dosť. Napríklad cesta na južný pól či krajinou kráľovnej Maud.

.mal si niekedy pocit, že si na konci so silami a nemusíš sa z toho dostať živý?

Ak urobíte prvý krok, vtedy to už beriete, že musíte vyriešiť nejakú úlohu. Pamätám si presne, ako sme prechádzali jeden ľadopád v Ellsworthovom pohorí. Bola hmla, víchor a nepredstaviteľná zima, potrebovali sme sa dostať cez ľadopád plný trhlín, ale nič sme nevideli. Dokonca pri prechode jedného ľadového mosta sa pod mnou zlomil a padal som do hlbokéj trhliny, našťastie ma však zachytilo lano. V istom bode sme zistili, že víchrica je dosť silná a nemáme žiadnu šancu toto naklonené bludisko prejsť. Museli sme sa s batohmi vrátiť späť. Otočili sme sa a stopy v bludisku boli zaľúkané. Cez namrznuté okuliare nebolo nič vidieť. Po desiatich hodinách hľadania cesty už každý z nás cítil, že strácame energiu. Pamätám si doteraz, že ma zarazilo, s akým pokojom sme situáciu znášali. Bolo to ako v starých polárnych knihách, ktoré som za mladí vzrušene čítal, ako skaza niektorých výprav prichádzala pomaličky, potichu. Nakoniec sme miesto s našimi vecami našli a snažili sa postaviť stan.

.vravíš, že mladí ľudia by mali cestovať, aby si vážili, čo majú doma. Aké sú tri miesta pre Paľa Barabáša, ktoré by mal človek vidieť, kým umrie?

Poviem radšej, čo vo mne najsilnejšie zostalo. Veľa ľudí má tendenciu ísť na dovolenku do miest, kde je turistický ruch a hurhaj. Kde to akože žije. Po tom prahnú aj mnohí mladí ľudia. Ale byť v tichu a sám – to je silnejší zážitok. Preto asi tým „naj“ bol pobyt na ľadovej planine vo vnútrozemí Antarktídy, kde stovky kilometrov naokolo nebolo nikoho. Nevidíte žiadne farby, nepočujete žiadne zvuky, necítite žiadne vône a ste tam len sám s priateľmi. Ten pocit je úžasne očisťujúci, lebo čistota krajiny prechádza aj do vášho vnútra. Druhým zážitkom, ktorý by mal človek zažiť, je byť na vysokej hore vtedy, keď zapadá slnko, a na druhej strane vychádza mesiac. Vtedy si človek uvedomí, že je súčasťou niečoho väčšieho. Vždy je to pre mňa silné. A tretí zážitok? Pre mňa bolo vždy najsilnejším poznaním, keď som mohol istý čas stráviť s prírodnými ľuďmi – buď v pralesoch Afriky či Novej Guinei, pretože si človek skôr uvedomí zmysel života a po návrate pochopí to, čo nám bráni byť najšťastnejšími ľuďmi na svete. ●

.pavol Barabáš Narodil sa v roku 1959, je známy slovenský filmár, autor desiatok dobrodružných dokumentov. Svojou kamerou zdokumentoval objavné expedície, ako nájdenie nedotknutej civilizácie v pralesoch Novej Guinei, objav jaskýň na stolových horách vo Venezuele, prvý prechod Ellsworthovho pohoria v Antarktíde, život s Pygmejmi v Kongu. Dosiahol severný a južný pól a prešiel najťažšie kaňony sveta ako Trou de fer a Bras Magasin. Dlhé roky dokumentuje Vysoké Tatry.